

K VÝVOJI ČESKOSLOVENSKÉ VĚDECKO-TECHNICKÉ SPOLEČNOSTI DO ROKU 1968¹

JOSEF ŽABKA

Vývoj do vzniku Československé vědeckotechnické společnosti²

Snaha o soustředění techniků ve společnostech a spolcích se datuje již od 1. poloviny 19. století. Jako první byla v roce 1833 založena Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách (Průmyslová jednota) jako zemský ústřední spolek průmyslnický, která měla podporovat vývoj průmyslu, řemesel a živností přednáškami, kursy, vydáváním časopisů a péčí o živnostenské školství. Další zakládání technických spolků je spojeno s rozvojem průmyslu ve 2. polovině 19. století, kdy v 60. a 70. letech dochází k urychlení průmyslové výroby, buduje se průmysl železářský a strojírenský, textilní, cukrovarnický atd. České země se stávají nejsilnější průmyslovou oblastí monarchie. V roce 1866 byl založen v Praze Spolek inženýrů a architektů (ze začátku sdružoval inženýry české i německé, v roce 1885 byl ustaven jako spolek český). Spolek nepřijímal za členy techniky nižšího odborného vzdělání, kteří si pak začali budovat vlastní organizace. V roce 1902 vznikl Svaz techniků, sdružující absolventy dvouletých mistrovských škol, v roce 1904 Klub inženýrů a stavitelů, kde se sdružovali absolventi vyšších průmyslových škol. Ještě na sklonku 19. století (1895) byla založena Česká matice technická, která si dala za úkol šíření české technické literatury. Bylo v ní shromážděno více než 20 000 členů.

Tyto spolky měly sloužit vzájemné výměně zkušeností, šíření nových odborných poznatků a usnadňovat diskusemi řešení složitých technických problémů.

Tyto absolventské spolky byly zaměřeny více stavovsky než odborně. Kromě těchto spolků majících celostátní charakter existovaly ještě spolky absolventů jednotlivých škol. Spolky odborného zaměření vznikaly do 1. světové války jen ojedinele. Nejvýznamnější z nich byl Spolek českých elektrotechniků (založen v roce 1900), po roce 1918 přeměněný v Elektrotechnický svaz československý (ESČ), který sdružoval všechny zájemce o elektrotechniku. ESČ organizoval každoročně kurzy a přednášky, registroval znalce pro revizní službu, od roku 1920 vyvíjel i normali-

-
- 1 Vývoji Československé vědeckotechnické společnosti zatím nebyla věnována větší pozornost. Z příslušné literatury lze odkázat v podstatě pouze na produkci samotné společnosti, viz zejména Příspěvky k historii ČSVTS I–V. Praha 1982–1987 a Dokumenty o ČSVTS. Praha 1974.
 - 2 K předhistorii Československé vědeckotechnické společnosti podrobněji Žabka, Josef: Z historie vědeckotechnických a inženýrských organizací. In: Příspěvky k historii ČSVTS I. Praha 1982, s. 25–66.

začnící činnost a vybudoval velkým nákladem zkušebnu. Důležitá byla i jeho činnost publikační (vydával i časopisy). Až po roce 1918 dochází k většímu rozšíření odborných spolků – např. Československý odborný spolek slévárenský, Plynárenský, Vodárenský a Zdravotně technický svaz, Československá chemická společnost, Československá silniční společnost atd. V roce 1920 byla zákonem založena Masarykova akademie práce³ mající za úkol organizovat a podporovat rozvoj vědecké soutěže a udělovat stipendia. V roce 1952 byla včleněna do Československé akademie věd. Podobný úkol měla i Československá akademie zemědělská.

Toto roztržštění do různých spolků zůstalo po celou dobu první republiky i přes občasné snahy o sjednocení (např. pokus o vytvoření tzv. Všetechnické unie). K větším změnám nedošlo ani po roce 1945. V období do roku 1948 se snažila národně socialistická strana a sociální demokracie o zaměření své pozornosti na technickou inteligenci. Již v srpnu 1945 zřídili národní socialisté technický sbor, který navrhoval vytvořit jednotnou a povinnou technickou organizaci, jež měla soustředit osoby oprávněné k vedení podniků a technických kanceláří a měla sjednotit i odborné technické spolky.

Cesta ke vzniku Vědeckotechnické společnosti

Teprve v souvislosti se společenským vývojem po roce 1948 došlo i k výrazným změnám v oblasti spolků a spolčování. V mnoha technických spolcích byly vytvořeny akční výbory a ve Spolku čs. inženýrů⁴ byla ustavena národní správa. V červenci 1948 byla při Ústředním akčním výboru Národní fronty ustavena Technická sekce, která sestavila soupis všech technických spolků a připravila návrh na jejich nové uspořádání, který byl v dubnu 1949 předložen ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty. Zachyceno bylo přes 50 spolků technického charakteru, jejichž činnost byla však často duplicitní. Návrh Technické sekce ústředního akčního výboru Národní fronty počítal s vytvořením jednotné odborné organizace techniků na široké základně, s vnitřním členěním na odborné svazy (společnosti), podobné organizacím v NDR (Kammer der Technik – KdT), v Rumunsku (Všesvazový svaz techniků – ASIT) a v Bulharsku (Svaz bulharských techniků). Organizace měla vést techniky k aktivní účasti na zvyšování technické úrovně, k prosazování nové techniky, vyšší produktivitě a zároveň jim usnadňovat zvyšování odborné kvalifikace. Současně však obsahoval návrh i některé nereálné požadavky – např. aby mohla nová organizace zřizovat výzkumné a zkušební ústavy a obstarávat technickou normalizaci a značkování.

Souběžně s návrhem této Technické sekce byly vypracovány i jiné návrhy, a to jak jednotlivými technickými organizacemi, tak skupinami vědeckých a technických pracovníků. Všechny návrhy lze rozdělit na dvě skupiny – ty, které uvažovaly o nové

3 Zákon č. 86/1920 Sb. o Masarykově akademii práce.

4 K vývoji spolku v tomto období viz Guth, Miroslav: K organizaci československých inženýrů a techniků v období po osvobození v roce 1945. Tamtéž, s. 67–84.

organizační struktury centralizované, nebo naopak navrhuující pojetí decentralizované. Centralizované pojetí počítalo s jedinou velkou organizací, v níž by byli jednotliví členové zařazováni do svazů (podle oborů technické práce nebo podle výrobních odvětví), decentralizované uvažovalo naopak s existencí samostatných svazů, které by byly kolektivními členy koordinačního ústředí. V rámci sjezdu Spolku československých inženýrů (SIA) v roce 1949 v Brně se sešli jeho zástupci se zástupci Klubu inženýrů a stavitelů (KIS) a Svazu techniků a rozhodli se vytvořit společnou pracovní základnu. Tou se staly „Technické koordinační výbory“ (TKV) v jednotlivých krajích. V Praze se ustavil Ústřední technický koordinační výbor (ÚTKV), který vypracoval směrnice pro další práci všech zúčastněných složek a vedl další oficiální jednání ve věci nové organizační struktury technických spolků. První TKV vytvořila odbočka SIA v Plzni, postupně pak v Brně, Mladé Boleslavi atd. V některých krajích nebyly TKV ustaveny. Největší iniciativu vyvinul TKV v Brně, v němž byly spojeny místní odbočky SIA, KIS, Svazu techniků, Elektrotechnické společnosti československé, Slévárenského svazu a Inženýrské komory. Brněnský TKV rozpracoval hned po sjezdu SIA v usnesení sjezdové rezoluce do konkrétních úkolů zaměřených na průmyslové a hospodářské problémy Brněnského kraje.

V tomto období se začalo o technické spolky zajímat i Revoluční odborové hnutí, které se snažilo odstranit jeho organizační roztržičnost. Na ustavující schůzi představenstva Ústřední rady odborů (ÚRO) dne 13. ledna 1950 bylo oznámeno, že ROH hodlá sdružovat vhodnou formou techniky a inženýry. Při Svazu zaměstnanců v kovoprůmyslu i v jiných svazech byly vytvořeny Technické sbory, jejichž úkolem bylo iniciativně působit k správnému zaměření práce techniků. Předsedou Technického sboru ROH – Svazu zaměstnanců v kovoprůmyslu byl zvolen předseda SIA ing. Malát. Na přelomu let 1950 a 1951 došlo k zásadnímu rozhodnutí, podle něhož měli být techničtí pracovníci a zlepšovatelé soustředěni na masové základně v ROH – v tzv. klubech techniků a zlepšovatelů a vědeckí pracovníci včleněni do výběrových vědeckých technických společností, které by spadaly do působnosti Ústředí výzkumu a technického rozvoje zřízeného v roce 1950 jako ústřední úřad k vybudování jednotné organizace výzkumnictví a technického rozvoje a k jejich plánovitému řízení (Ústředí však bylo již v následujícím roce zrušeno a tím padla i možnost zřízení těchto společností). V ROH měly být soustředěny jak dosavadní stavovské spolky, tak i spolky odborné. Na zasedání předsednictva ÚRO dne 1. února 1951 byl předložen referát o vybudování Klubů techniků a zlepšovatelů, který předpokládal při ÚRO zřízení Ústředního klubu techniků a zlepšovatelů, jehož úkolem mělo být za pomoci Krajských klubů organizovaných při Krajských odborových radách řídit, plánovat, kontrolovat, organizovat a koordinovat činnost kroužků techniků a zlepšovatelů na závodech. Ústřední klub měl zároveň spravovat Ústřední dům techniků a zlepšovatelů v Praze. Měl rovněž obstarávat vydávání odborné a technické literatury a některých technických časopisů, např. Zlepšovatel a vynálezce, Technická práce, Svět techniky. Při Ústředních výborech svazů ROH měly být zřízeny sbory techniků a zlepšovatelů. Krajské kluby techniků a zlepšovatelů měly

pořádat odborné přednášky, konference, návštěvy závodů za účelem výměny zkušeností a nových pracovních metod. Vědeckí pracovníci měli být soustředěni ve výše zmíněných technických společnostech. Usnesení představenstva ÚRO z tohoto zasedání „Za novou vyšší socialistickou techniku“ schválilo předběžný návrh a uložilo sekretariátu ÚRO, aby uskutečnil opatření k jeho uskutečnění a seznámení techniků a zlepšovatelů se zásadami tohoto usnesení. Představenstvo ÚRO zároveň schválilo Směrnice pro činnost klubů, sborů a kroužků techniků a zlepšovatelů.

Ústřední klub techniků a zlepšovatelů ROH začal připravovat návrhy na situační organizační uspořádání, při čemž využil zkušeností SIA i dalších technických spolků. Organizační úvahy pak vyústily v představu, že sjednocení techniků bude vyžadovat samostatnou organizaci založenou na principu odborného sdružování (sekce nebo podobné) s pobočkami přímo ve výrobě. Kluby techniků a zlepšovatelů však nebyly dobudovány a zároveň tím byla odsunuta výstavba vědeckých technických společností až na období po založení Československé akademie věd, o jejímž vybudování bylo rozhodnuto v druhé polovině roku 1951.

Založení Vědeckotechnické společnosti v rámci Československé akademie věd

Přestože nebyly vytvořeny kluby techniků a zlepšovatelů a založení vědeckých technických společností bylo odsunuto, přípravné práce k vytvoření jednotné organizace techniků byly vedeny dále. Nedostatkem dosavadních technických spolků byl hlavně jejich stavovský charakter, dále častá duplicita činnosti v jedné oborové oblasti, zatímco v jiném oboru takováto sdružení chyběla a také skutečnost, že jejich činnost nebyla dostatečně finančně zabezpečena. Přístup k řešení tohoto úkolu urychlilo vydání zákona č. 68/51 Sb. o dobrovolných organizacích a shromážděních, jehož prováděcí nařízení vyžadovalo, aby dosavadní spolky byly přebudovány v dobrovolné organizace nebo aby hledaly jiné vhodné začlenění. Zákonem č. 52/1952 Sb. o Československé akademii věd byla přiznána valnému shromáždění ČSAV kompetence „přičleňovat vědecké společnosti“, čímž byla dána základna pro sjednocení i technických spolků.⁵

Řešení tohoto úkolu spadalo kompetenčně pod V. (technickou) sekci ČSAV, zásadní rozhodnutí příslušelo presidiu ČSAV. V úvahu pro vznik vědeckých technických společností při ČSAV přicházely dvě varianty:

- jako komise při technické sekci, případně přímo při Presidiu ČSAV (toto řešení mělo nevýhody v tom směru, že komise by disponovaly pouze poměrně malým počtem odborníků a zcela by chyběl princip dobrovolného sdružování na společné široké pracovní základně)
- nebo jako samostatné organizace vytvořené na základě zákona č. 68/1951 Sb., u nichž by byla ČSAV dohlédacím orgánem. Přednost byla dána této variantě.

5 Obecně viz Popel, Miloš: K založení vědeckých technických společností v rámci ČSAV. In: Příspěvky k historii ČSVTS I. Praha 1982, s. 85–105.

Přípravné práce k ustavení nové organizace techniků byly zahájeny již na podzim 1952. Dne 6. října 1952 bylo na konferenci zástupců ČSAV a Masarykovy akademie práce usneseno zřídit zvláštní komisi pro vypracování návrhů organizačních řádů čl. vědeckých technických společností a jejich Svazu,⁶ které měly být předloženy technické sekci ČSAV. Komise ve složení prof. Bažant, prof. Pišek, dr. Hacker, ing. Sýkora (předseda), dr. Karafiát (tajemník) zasedala v 9 schůzích a předložila návrhy (vypracované za použití sovětského vzoru) dne 10. listopadu 1952.⁷ Technická sekce projednala návrhy 18. prosince 1952 a ustavila další Komisi vědeckých technických společností ve složení prof. Ježdík jako předseda (byl předsedou technické sekce),⁸ prof. Klokner,⁹ prof. Bažant,¹⁰ prof. Pišek,¹¹ prof. Maštovský,¹² prof. Loskot,¹³ ing. Sýkora. První schůze této komise byla určena na 7. leden 1953. Společnosti a Svaz (jako jejich vrcholová instituce) měly tvořit pomocný orgán ČSAV za účelem podchycení technických kádrů, které nebylo možno zcela včlenit do ČSAV, neboť byly více zaměřeny do praxe. Svaz měl být spojujícím článkem mezi vědeckými technickými společnostmi a ČSAV a koordinovat jejich odbornou činnost. Společnosti měly být dobrovolnými výběrovými¹⁴ vědeckými sdruženími se samostatnou právní subjektivitou.

Na schůzi Komise konané dne 7. ledna 1953 bylo rozhodnuto, aby byly v co nejkratší době založeny samostatné vědecké technické společnosti. Návrh zněl na založení těchto společností a jejich přípravných výborů (názvy byly zatím pouze orientační):

1. Česká matice technická,
2. Vědecká technická společnost pro vodní hospodářství,
3. Vědecká technická společnost pro hutnictví a slévárenství,

6 NA, ČSVTS, inv. č. 4, kart. 1. Společnosti se měly vytvořit na základě zákona č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích.

7 Byl vypracován elaborát datovaný „listopad 1952“ (zřejmě rukou akademika Kloknera nadepsáno „15. 11. 1952“) a obsahující důvodovou zprávu, definitivní návrh organizačního řádu Svazu československých vědeckých technických společností a definitivní rámcový návrh „Československé vědecké technické společnosti pro ... (např. strojírenství)“. Řády byly sestaveny v rozmezí 5.–12. 11. 1952. Další koncept organizačního řádu Svazu nese datum 15. 12. 1952. Měl být vypracován i jednací řád Svazu (§ 13 organizačního řádu), který měl určit jeho organizaci a řízení.

8 Theodor Ježdík (1889–1967), profesor hydrologie a úprav vodních toků, v letech 1955–1960 rektor ČVUT.

9 František Klokner (1872–1970), profesor statiky konstrukcí pozemního stavitelství, v letech 1928–1929 rektor ČVUT, byl již spoluzakladatelem České matice technické a zasloužil se - ač tehdy již osmdesátiletý významnou měrou o založení vědeckých technických společností.

10 Zdeněk Bažant (1879–1954), profesor stavební mechaniky a stereotomie, v letech 1923–1924 a 1945–1946 rektor ČVUT.

11 František Pišek (1886–1970), významný odborník v oboru slévárenství, profesor mechanické technologie na brněnské technice, v letech 1929–1930 rektor Vysokého učení technického v Brně.

12 Otakar Maštovský (1900–1985), profesor tepelných turbín a energetiky na ČVUT.

13 František Loskot (1888–1956), profesor silničního a tunelového stavitelství ČVUT.

14 Členové měli být kvalifikovanými odborníky, i když se nezamítalo členství „novátorů z řad dělnických“.

4. Vědecká technická společnost pro stavebnictví,
5. Vědecká technická společnost pro energetiku,
6. Vědecká technická společnost pro strojnictví,
7. Vědecká technická společnost pro elektrotechniku,
8. Vědecká technická společnost pro dopravu,
9. Vědecká technická společnost pro zkoušení materiálu a konstrukcí,
10. Vědecká technická společnost pro technické hospodářství,
11. Vědecká technická společnost pro urbanismus a regionalismus.

Navržen byl také přípravný výbor Svazu ve složení: akademik Klokner, ing. Sýkora, dr. Hacker, dr. Karafiát (tajemník).

Schůze komise nazývané nyní Komise Svazu vědeckých technických společností se konala 14. ledna 1953 a měla na programu projednávání organizačního řádu Svazu vědeckých technických společností a jednotlivých společností. Bylo na ní doporučeno zřízení dalších společností, jako 12. – společnost pro hornictví, 13. – silikátová, 14. – pro lesnictví.¹⁵ Účastníci schůze se domnívali, že činnost společností by mohla být zahájena do dvou měsíců.

Práce na zahájení činnosti však postupovaly, v poměru k optimismu ze začátku roku, dosti pomalu. Usnesením Presidia ČSAV z 8. května 1953 bylo rozhodnuto o výběrovosti společností, tj. že budou sdružovat kvalifikované pracovníky, o jejichž přijetí budou výbory společností vždy individuálně rozhodovat. Následující měsíc schválilo presidium zásady stanov vědeckých výběrových společností při ČSAV a v listopadu dalo zásadní souhlas ke zřízení těchto společností, které měly pracovat pod vedením technické sekce. Dne 27. listopadu 1953 schválilo dále presidium vytvoření Přípravného výboru vědeckých technických společností (z dosavadní přípravné komise) s předsedou akademikem Kloknerem. Úkolem výborů mělo být vytvoření 8 vědeckých technických společností v roce 1958 – pro hornictví, hutnictví a slévárenství, strojnictví a energetiku, elektrotechniku, svařování, stavebnictví, vodohospodářství a zdravotní techniku.¹⁶ Společnosti měly být ustaveny jako samostatné instituce, nikoliv jako součást ČSAV.

Z konce roku 1953 pochází také první konkrétní organizační řád Československé společnosti pro staviva a stavebnictví při ČSAV sestavený akademikem Kloknerem.¹⁷

15 Tyto společnosti jsou zaznamenány i rukou akademika Kloknera na dalším návrhu organizačního řádu Československé vědecké technické společnosti pro ..., který je datován 7. 1. 1953. Další návrh organizačního řádu Svazu československých vědeckých technických společností nese datum 14. 1. 1953. V § 9 Organizačního řádu Společnosti ... nacházíme již první vnitřní členění, které bylo v podstatě (jen s terminologickými změnami dále používáno. Navrženo bylo členění na: 1. místní odbočky, 2. Odborné slupiny, 3. Pracovní komise stále nebo dočasné.

16 V poněkud jiném pořadí jsou uváděny v zápisu ze schůze dne 12. 2. 1954 (uveden jako zápis ze schůze Přípravné komise – 1. schůze PV VTS je datována až 12. 3.); NA, ČSVTS, inv. č. 5, kart. 1.

17 Je datován 17. 10. 1953. Na konceptu je rukou napsáno „Poslední“. Strojopis byl napsán 14. 12. 1953; NA, ČSVTS, inv. č. 4, kart. 1.

Začátkem roku 1954 ožívuje úsilí o vytvoření společností. Dne 27. ledna se usnesl výbor Presidia ČSAV, aby dosavadní Komise pro vytvoření vědeckých výběrových společností se ustavila jako Přípravný výbor vědeckých technických společností (dále PV VTS) a jeho vedením pověřil akademika Kloknera.¹⁸ Náměstky byli jmenováni člen-korespondent F. Faltus,¹⁹ člen korespondent J. Čabelka,²⁰ vedoucím tajemníkem V. Drchal, organizačním administrativním tajemníkem M. Popel. Rozpočet PV VTS na 1. čtvrtletí r. 1954 byl stanoven na 30 000 Kčs. Přípravný výbor dostal k dispozici sekretariát právě likvidovaného Ústředí vědeckých pracovníků se 4 zaměstnanci a místnosti ústředí, pracoval postupně v Pštrossově ulici a pak v Lazarské ul. 8.²¹

Na schůzi dne 12. února 1954 se mimo otázek týkajících se ustavení zmíněných 8 společností jednalo i o jejich přímém začlenění do ČSAV a rozšíření Přípravného výboru (menší společnosti měly navrhnout po 2 členech, větší po 3, celkový počet měl činit 19 členů). Bylo rozhodnuto shromažďovat členské seznamy a adresáře zaniklých a existujících vědeckých společností a opatřovat podklady ze SSSR a lidově demokratických států.²² Podle odhadů se mělo stát členy společností asi 10 000 osob.

O měsíc později byl rozšířen PV VTS o 7 členů a usneseno vybrat vždy 20–30 pracovníků jako akční jádro pro každou společnost. Tento výběr měl být proveden do 15. dubna 1954.²³ V této schůzi byla prodiskutována základní otázka, zda mají být společnosti ustaveny jako přímá zařízení ČSAV, nebo jako samostatné právnické osoby, přidružené volně k ČSAV. Jednomyslně byla přijata druhá alternativa. Dále byl prodiskutován okruh působnosti VTS, výhledový plán na začlenění dalších společností a projednán návrh organizačního řádu. Konečné rozhodnutí o přidružení vědeckých společností do volného svazku ČSAV jako právnických osob bylo schváleno výborem Presidia ČSAV 31. března 1954.

18 V materiálu pro schůzi PV VTS 8. 2. 1955 se uvádí datum usnesení 26. 1. 1954. Návrh na ustavení PV VTS byl projednáván na schůzi V. sekce ČSAV čj. XVI/203/14 ze dne 2. 2. 1954 k dispozici finančními prostředky PV VTS.

19 František Faltus (1901–1989), konstruktér, odborník na problematiku ocelových mostních konstrukcí a svařování.

20 Jozef Čabelka (1910–1987), mikrometalurg a odborník v oboru svařování.

21 Usnesení výboru Presidia ČSAV z 20. 1. 1954. Sekretariát PV VTS sídlil do 6. 4. 1954 v jedné místnosti v Pštrossově ulici, od 6. 4. Do 19. 5. 1954 v Lazarské 8. Nejdříve byla prováděna likvidace ÚVP, vlastní agenda začala být vedena od 2. poloviny roku 1954, srv. Zpráva o činnosti sekretariátu PV VTS za rok 1954 (nedat.); NA, ČSVTS, inv. č. 5, kart. 1.

22 Shromažďování podkladů k dějinám techniky věnoval PV VTS velkou pozornost i nadále, ve schůzi 10. 6. 1954 bylo usneseno, že při jednotlivých VTS mohou vzniknout zvláštní odbory pro studium a pěstování dějin techniky; NA, ČSVTS, inv. č. 5, kart. 1.

23 Do 10. 6. 1954 podaly návrh na členy 4 přípravné komise – hutnicko-slévárenská, svářečská, hornická, zdravotně-technická. Do července t. r. k nim přibýly komise strojncko-energetická a stavebnická. Hornická komise navrhovala 44 členů, hutnicko-slévárenská 47, strojncko-energetická 74, svářečská 21, stavebnická 60, zdravotně-technická 30; srv. NA, ČSVTS, zápisy ze schůzí PV VTS, inv. č. 5, kart. 1.

Zpracování organizačního řádu, který měl být vzorovým schématem pro všechny společnosti, se ujala pracovní komise, jež se vytvořila jako Přípravná komise VTS pro hutnictví a slévárenství (4 členové). Na poradách 16. dubna a 29. dubna a 9. června prodiskutovala komise otázku sídel ústředí příštích společností, základních členských kádrů, časopisů, členství a členských příspěvků, územního rozsahu, působnosti a organizace. Pro vypracování společného organizačního řádu použila Komise návrhu stanov vypracovaného akademikem Kloknerem a všeobecného návrhu tajemníka Popela (zároveň vypracovala organizační řád pro VTS hutnictví a slévárenství).

V dalším období pracoval PV VTS v souladu s Komisí pro organizaci vědeckých společností, jejíž ustavující schůze se konala 20. května 1954.²⁴ Předsedou byl opět zvolen akademik Klokner, jednatelem dr. I Mrázek. Do okruhu působnosti ČSAV mělo být včleněno 22 společností (i netechnických – mezi nimi nebyla prozatím zahrnuta Společnost historická a některé důlní společnosti, s kterými se však pro budoucnost počítalo). Společnosti byly míněny jako celostátní, s pobočkami na Slovensku.

Mezitím získal PV VTS vlastní sídlo (od 19. května), takže 2. schůze se konala již v Domě vědy a techniky (bývalý SIA)²⁵ dne 10. června. Zde byla dlouze diskutována otázka členství právnických osob, které bylo nakonec zamítnuto. Za členy měli být přijímáni „osvědčení vědečtí a odborní pracovníci“ na základě čtyř doporučení. Dále bylo rozhodnuto zásadně zavést placení členských příspěvků, zajistit účast na vedení odborných časopisů v zájmu zvýšení jejich vědecké úrovně a vypracovat rozpočet na rok 1955.

Přípravný výbor se později členil na další přípravné výbory jednotlivých VTS, jejichž členové pak byli zpravidla kandidováni do prvních výborů společností – zahrnoval tedy iniciátory, spoluzakladatele a první funkcionáře těchto společností. O to, aby výstavba společností a aktivování Přípravného výboru neustrnula na okraji naléhavých úkolů akademie, budující současně své vlastní ústředí a vědecká pracoviště, se zasloužili v první řadě tehdejší senior ČSAV akademik František Klokner a vedoucí osobnost našeho slévárenství akademik František Píšek. Především akademik Klokner se zasazoval na každém jednání V. sekce ČSAV o urychlení výstavby společností.

24 Sekretariát PV VTS administroval tuto komisi (byla kompetentní i pro netechnické společnosti), která projednávala zásadní záležitosti VTS s Presidiem ČSAV a ministerstvem vnitra. Např. 27.–28. 10. 1954 jednali její zástupci v Bratislavě se zástupci technické sekce SAV o poměru VTS k SAV v záležitostech rozpočtových a organizačních. Činnost komise byla osobou akademika Kloknera úzce koordinována s PV VTS. Komise konala 4 schůze, 1 plenární poradu zástupců všech vědeckých společností a řadu dílčích porad. V registratuře ČSVTS se nachází jen záznam z ustavující schůze a dále pozvánka na 2. schůzi, která se měla konat 3. 6. 1954.

25 Zde sídlila Rada VTS až do předání objektu Světové odborové federaci v květnu 1956. Po tříměsíčním provizoriu v Opletalově ul. měly vědecké technické společnosti sídlo až do skončení příslušnosti k ČSAV Na příkopě 29.

Přípravný výbor VTS byl v intenzivním kontaktu s pracovníkem aparátu ÚV KSČ Josefem Havlínem, který kancelář Přípravného výboru velmi často, někdy i každodenně navštěvoval a s nímž V. Drchal a M. Popel konzultovali otázky jak ideové, tak i odborné náplně VTS, dále předpoklady jejich organizační výstavby, dalších úkolů a perspektivního rozvoje. S ing. Havlínem byl v neustálém pracovním styku i akademik Píšek, který již současně usiloval o založení VTS pro hutnictví a slévárství, která pak byla skutečně ustavena jako první. Na 3. schůzi PV VTS (22. července 1954) byl schválen organizační řád vědeckých technických společností při ČSAV s tím, aby byl předložen ke schválení presidiu ČSAV.²⁶ V této schůzi bylo zároveň konstatováno, že všechny přípravné komise společností splnily svůj úkol a připravily návrhy základních členů. Některé přípravné komise splnily již dříve i další úkol: vypracovat návrh pracovního plánu na r. 1955. Byly to VTS pro zdravotní techniku, VTS pro elektro-techniku, strojnictví a energetiku, dále VTS pro svařování.

Dne 19. října 1954 předložila technická sekce presidiu ČSAV návrhy na vytvoření prvních dvou společností – VTS pro hutnictví a slévárství, VTS pro vodní hospodářství, dále stanovы obou společností, návrhy na složení výborů a návrh na předsedu VTS pro hutnictví a slévárství.²⁷ Presidium ČSAV schválilo 29. října předložené organizační řady a vytvoření koordinačního orgánu – Rady vědecko-technických společností (RVTS). Po schválení organizačních řádů navrhla technická sekce presidiu, aby předsedou RVTS se stal akademik Klokner. Dne 18. listopadu 1954 schválilo presidium tento návrh a zároveň schválilo vytvoření funkce úřadujícího zástupce předsedy – touto funkcí byl pověřen člen korespondent F. Faltus. Předsedou VTS pro hutnictví a slévárství se stal akademik Píšek. Presidium projednalo zároveň i jednací řád RVTS.

V říjnu (31. 10.) vypracoval vedoucí Komise pro organizaci vědeckých společností při ČSAV dr. Mrázek návrh na zřízení koordinačního sboru vědecko-technic-

26 Presidium ČSAV jej schválilo v říjnu 1954, potvrdilo akademika Kloknera ve funkci předsedy PV VTS a jmenovala prof. Faltuse jeho stálým zástupcem (NA, ČSVTS, inv. č. 22, kart. 4). PV VTS schválil tento společný organizační řád vědeckých společností při ČSAV dne 31. 3. 1955. Osnova návrhu byla předtím projednána s ministerstvem vnitra a SAV. Tato poslední verze byla výsledkem společné práce Přípravné komise pro hutnictví a slévárství a Komise pro organizaci vědeckých společností na základě návrhu vypracovaného akad. Kloknerem, srv. Zápis ze schůze PV VTS 31. 3. 1955.

Záznamy o schůzích PV VTS z 2. poloviny 1954 v registratuře chybějí, 4. schůze se měla konat v září 1954, ve fondu se nalézá až zápis ze schůze konané 8. 2. 1955. Ke schválení Organizačního řádu srv. Těž Zprávu o činnosti PV VTS přednesenou 17. 9. 1956 – podle ní na sklonku roku 1954 schválilo Presidium ČSAV organizační řád vědeckých technických společností a rámcově i jednací řád Rady společností (NA, ČSVTS, inv. č. 8, kart. 1).

Na 3. schůzi předsednictva PV VTS (21. 4. 1955) bylo uloženo kanceláři, aby vypracovala mimo jiné také rámec jednacího řádu VTS. Zmínka o jednacím řádu koordinačního střediska „Rada VTS při ČSAV“ je také v zápisu 5. schůze PV VTS z 14. 6. 1955.

27 Zápis ze schůze PV VTS 8. 2. 1955; NA, ČSVTS, inv. č. 5, kart. 1.

kých společností.²⁸ Do RVTS měly společnosti jmenovat po 3 zástupcích (zpravidla předseda, vědecký tajemník a 1 člen), po 3 zástupcích měly vyslat i slovenský odbor RVTS a ÚRO, pobočky společností v krajích po dvou zástupcích. Toto „středisko“ mělo uvádět v soulad akce jednotlivých společností navenek, zajišťovat společné záležitosti hospodářského rázu, projednávat a koordinovat plány práce apod.

Dne 23. prosince 1954 projednalo předsednictvo V. sekce ČSAV stav budování vědeckých technických společností a pověřilo PV VTS, aby až do ustavení rady spravoval sekretariát PV VTS jako samostatnou hospodářskou jednotku. RVTS po ustavení měla převzít nejen funkci Přípravného výboru, ale i hospodářské záležitosti, majetková práva a povinnosti a jeho zaměstnance. Presidium sekce schválilo dále organizační schéma sekretariátu RVTS, jako výkonného orgánu vědeckých technických společností, a pověřilo jeho vedením V. Drchala ve funkci vedoucího tajemníka. Časopis „Za socialistickou vědu a techniku“ se měl stát tiskovým orgánem společnosti (administrativně a hospodářsky měl zůstat v rámci Státního nakladatelství technické literatury). Jeho název měl být doplněn doložkou „Orgán vědecko-technických společností“.

Koncem roku 1954 (28. prosince) došlo k zásadnímu politickému projednání a schválení návrhu na postupné ustavování vědeckých technických společností v politickém byru ÚV KSČ.²⁹ Po politickém projednání byl na pokyn sekretariátu prezidenta ČSAV ministra Z. Nejedlého připraven návrh na vládní nařízení a dán do připomínkového řízení. Při politickém projednávání návrhu došlo k některým změnám v pořadí, jak mají být jednotlivé společnosti zakládány, k rozdělení společnosti pro strojnictví a energetiku na dvě společnosti, k zařazení samostatné společnosti pro paliva.³⁰ Tyto změny byly pojaty do návrhu vládního usnesení.³¹ Vládě byl předložen návrh na zřízení vědeckých technických společností a Rady VTS 3. března 1955 prezidentem ČSAV.

Celkem v roce 1954 konal PV VTS 4 plenární schůze, z přípravných komisí konala nejvíce schůzí hutnicko-slévárenská (3x).

Vzhledem k tomu, že přípravné práce k založení společností vrcholily a bylo třeba operativně řešit úkoly, vytvořil si PV VTS (na začátku roku 1956 měl již 26 členů)³² pracovní orgán – osmičlenné předsednictvo (předseda akademik Klokner, I. náměstkem předsedy člen korespondent ČSAV Faltus).³³ Tento orgán měl zajis-

28 Předcházel návrh na členy koordinačního výboru Rady datovaný 23. 10. 1954. Původně bylo uvažováno zřídit koordinační středisko jako novou dobrovolnou organizaci, což vyžadovalo schválení ministerstva vnitra.

29 Srv. záznam ze schůze stranické skupiny PV VTS z 18. 2. 1957; NA, ČSVTS, inv. č. 7, kart. 1.

30 K projednání delimitace a zřízení těchto společností bylo zmocněno předsednictvo PV VTS 8. 2. 1955; NA, ČSVTS, inv. č. 6, kart. 1.

31 Vládě byl předložen návrh na zřízení vědeckých technických společností a Rady VTS 3. 3. 1955 prezidentem ČSAV; NA, ČSVTS, inv. č. 6, kart. 1, zápis ze schůze PV VTS 10. 3. 1955.

32 Srv. zápis ze schůze PV VTS 8. 2. 1955; NA, ČSVTS, inv. č. 6, kart. 1.

33 Ustavující schůze předsednictva se konala 10. 3. 1955. Jedním z členů byl i prof. Kožešník.

tit vyřizování běžné agendy, pro jejíž projednávání nebylo nutno svolávat celý PV VTS, ale již zároveň nemohl vyřizovat jenom sekretariát.

Dne 16. března 1955 bylo schváleno vládní usnesení č. 594 o zřízení Vědeckých technických společností a jejich koordinačního orgánu Rady vědeckých technických společností při ČSAV.³⁴ Vládní usnesení umožnilo zřízení 13 vědeckých technických společností (pro hutnictví a slévárenství, vodní hospodářství, hornictví, využití paliv, pro energetiku, stavebnictví, zdravotní techniku, průmysl silikátů, svařování, dopravu, potravinářský průmysl)³⁵ a zmocnilo prezidenta ČSAV, aby rozhodoval o zřizování dalších společností a předkládal návrhy ministru vnitra ke schválení. V tomto usnesení dala vláda souhlas, aby VTS byly zřizovány podle zákona č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích a shromážděních (tzv. nový spolkový zákon). Prezidentu ČSAV bylo uloženo, aby zajistil organizační výstavbu a každoroční finanční zajištění vědeckých technických společností a Rady pravidelnými dotacemi,³⁶ určoval hlavní zásady jejich činnosti a tuto činnost sledoval prostřednictvím technické sekce ČSAV. Dále usnesení uložilo výrobním ministrům a ministru – předsedovi Státního úřadu plánovacího, aby pro součinnost s vědeckými technickými společnostmi zajistili pro rok 1956 a následující roky částky potřebné k úhradě úkolů, jejichž řešení budou ministerstva od společností požadovat a které nejsou v plánu společností. V této souvislosti je nutné připomenout, že VTS vznikly jako nové organizace zcela nezávisle na dřívějších technických spolcích, nahradily je a převzaly plnění některých jejich úkolů. Nevznikly však jejich přestavbou nebo s odvoláním na organickou návaznost jako reorganizované společnosti netechnické.

Po vydání vládního usnesení bylo přikročeno k ustavování jednotlivých společností na základě organizačních řádů, které měly společný podklad ve vzorovém organizačním řádu.

Jako první byla ustavena VTS pro hutnictví a slévárenství dne 13. května 1955 (předseda akademik Píšek). V roce 1955 to byly ještě VTS pro elektrotechniku, VTS pro energetiku, VTS pro stavebnictví, v druhé polovině roku 1955 VTS pro hornictví, VTS pro využití paliv a VTS pro vodní hospodářství. V roce 1956 byly založeny VTS pro dopravu, VTS pro silikátový průmysl, VTS pro strojnictví, VTS pro svařování, VTS pro zdravotní techniku a vzduchotechniku a VTS pro potravinářský průmysl. V roce 1957 byla založena VTS pro průmysl textilní a kožedělný.³⁷ Ustavu-

34 Připomínková porada k vládnímu usnesení se konala 21. 2. 1955. Byly zde projednány hlavně připomínky ministerstva hutního průmyslu, ministerstva paliv a energetiky a ministerstva financí; NA, ČSVTS, kart. 3, vl. usnesení o ČSVTS.

35 Zřízení VTS pro potravinářský průmysl bylo navrženo z podnětu Státního úřadu plánovacího. Ministerstvo lehkého průmyslu navrhovalo zřízení VTS pro průmysl textilní a kožedělný (pozdějším dopisem ze 7. 4. 1955 navrhlo i základní členský kádr). Z důvodů rozpočtových byl tento návrh odložen na rok 1956.

36 Pro rok 1955 činil rozpočet 883 643,20 Kčs; NA, ČSVTS, kart. 3, vládní usnesení o ČSVTS.

37 Byla ustavena 8. 6. 1957; srv. NA, ČSVTS, inv. č. 8, kart. 1, zprávy o činnosti PV VTS; tamtéž, inv. č. 29, kart. 6, organizace.

jících shromáždění se zúčastňovali přední odborníci ze závodů, výzkumných ústavů a vysokých škol a většinou byli přítomni i resortní ministři – např. ustavujícího shromáždění VTS pro strojnictví náměstek předsedy vlády Poláček, ministři Bukal, Zapletal, Ouzký, Nejedlý, společnosti pro stavebnictví ministr Šlechta, pro elektrotechniku ministr Neuman, pro energetiku ministr Vlasák, pro dopravu ministr Pospíšil, pro vodní hospodářství předseda ústřední správy vodního hospodářství Štoll atd.

Zároveň PV VTS přistoupil k vypracování organizačních norem. Na 3. schůzi předsednictva 21. dubna 1955 bylo rozhodnuto, aby kancelář Přípravného výboru vypracovala do příštího zasedání návrh statutu Rady VTS, rámec jednacího řádu VTS a organizační řád poboček.³⁸ Současně byl schválen návrh členského průkazu a dopisního papíru (nadále byla používána na tiskopisech všech společností zkratka „VTS“). V další schůzi (v červenci 1955) byly stanoveny první úkoly ústředních výborů jednotlivých VTS do konce roku 1955. Byly to:

1. provedení náboru členstva (propagace v odborném tisku, letáky),
2. založení poboček,³⁹
3. navržení organizátorů odborných skupin,
4. příprava plánu vědecko-technické práce na 4. čtvrtletí 1955 a rok 1956.

První rok po vydání vládního usnesení byl charakterizován organizační výstavbou společností. V roce 1956 se činnost již také zaměřila na plnění odborných úkolů a budování organizace až na závody.⁴⁰ K výstavbě závodních poboček se však přikročilo ve větší míře až na podzim roku 1958, kdy již byla zjevná nutnost přebudovat dosavadní výběrové organizace v jednotnou masovou organizaci. V podstatě měly společnosti dva základní úkoly. První spočíval v tom, že měly vést jak členy, tak ostatní techniky k tomu, aby výrobě byla poskytována všestranná pomoc. Druhý úkol byl seznamovat praxi co nejrychleji s pokrokem vědy a techniky ve světě. Hlavní formy práce Společností představovaly konference (nejzávažnější forma), dále přednášky, semináře, exkurze, pracovní zasedání. Všechny tyto akce byly obsaženy v jednoročních plánech, které měly vycházet ze základních dokumentů a usnesení strany a vlády týkajících se technického rozvoje a měly být vypracovány za účasti resortů a technické sekce ČSAV. Doporučeny byly i plány perspektivní. Závažnou směrnicí pro práci společnosti se stalo usnesení vlády z 22. února 1956

38 Jednací řád Rady VTS byl předložen na schůzi PV VTS dne 14. 6. 1955; jednací řád poboček byl schválen 6. 7. 1955; NA, ČSVTS, zápisy ze schůzí PV VTS, kart. 1.

39 Již na podzim 1955 byly založeny pobočky VTS pro hutnictví a slévárnictví v Brně, Plzni a Ostravě, VTS pro elektrotechniku (tamtéž), VTS pro energetiku v Brně a v Ostravě, VTS pro hornictví v Ostravě. Počet členů tehdejších společností byl velmi malý, např. VTS pro hutnictví a slévárnictví měla 400 členů, VTS pro elektrotechniku 300, VTS pro energetiku 320; NA, ČSVTS, kart. 1, zápis ze schůze PV VTS 25. 10. 1955.

40 K výstavbě závodních poboček bylo však přikročeno ve větší míře až v říjnu 1958, kdy již byla zjevná nutnost přebudovat doavadní výběrové organizace na jednotnou masovou organizaci.

o úkolech vědy pro zabezpečování rozvoje a zvyšování technické úrovně československého průmyslu, jakož i teze o technickém rozvoji.

Podle vzorového organizačního řádu byly společnosti charakterizovány jako dobrovolná, vědecká, nestavovská sdružení vědeckých a odborných pracovníků v příslušném oboru, pracujících při ČSAV podle jejích směrnic, předem schváleného plánu a podávajících jí zprávy o své činnosti. VTS byly řízeny ústředními výbory volenými zpravidla na 3 roky valným shromážděním, které představovalo vrcholný orgán společností. Výkonným orgánem ústředního výboru bylo předsednictvo tvořené předsedou, jeho dvěma náměstkami, vědeckým tajemníkem a hospodářem a dále předsedy nebo jednatele poboček. Společnosti mohly zřizovat podle potřeby a podmínek regionální pobočky, jakož i pobočky na velkých pracovištích, kde k tomu byly předpoklady, pro členění v rámci svého oboru vytvářely odborné skupiny (sekce) a pro mimořádné úkoly dočasné nebo trvalé komise, jejichž členy mohli být i nečlenové společností jako odborní experti.

Společnosti mohly přijímat činné členy a volit členy čestné. Společnost zastupoval a jejím jménem jednal předseda. V praxi se ustálilo, že vždy jedním z náměstků předsedy v rámci celostátním byl pracovník slovenské národnosti.

Společnostem se ukládalo:

- podněcovat a pěstovat vědeckou práci s ohledem na potřeby výstavby socialismu a na zlepšení podmínek lidské práce,
- utužovat spolupráci vědy s praxí, přenášet poznatky vědy do širokých vrstev vědeckých i odborných pracovníků i do všech vrstev pracujícího lidu,
- zavádět nové metody, směřující ke zvýšení produktivity práce, ke zlepšení jakosti výrobků, k snížení výrobních nákladů, zamezení ztrát všeho druhu, zlepšení organizace, plánování a řízení práce, rozšíření mechanizace a automatizace, k zlepšení pracovního prostředí a vůbec k zavádění takových opatření, která mohou přispět k zdokonalení a zhospodárnění výroby,
- účastnit se péče o soustavné rozvíjení socialistického soutěžení,
- šířit a popularizovat výsledky pokrokové vědy, zejména sovětské,
- pečovat o zvyšování odborné a ideologické úrovně členů a zajišťovat a usnadňovat podmínky vědecké práce,
- podněcovat a sledovat vědeckou a odbornou literární činnost,
- spolupracovat na zvyšování odborné a ideologické úrovně vyučování na příslušných školách.⁴¹

41 V roce 1955 byly uspořádány 2 konference a začalo se s přednáškami. V roce 1956 uspořádaly VTS 69 konferencí (v plánu bylo pouze 56) a 615 přednášek. Uskutečnilo se 51 návštěv členů VTS do zahraničí a 110 návštěv ze zahraničí; srv. NA, ČSVTS, kart. 9, zpráva o činnosti (podklady pro zprávu o činnosti za rok 1956). Poněkud jiná čísla jsou uváděna v informační zprávě o výstavbě a situaci ve VTS (NA, ČSVTS, kart. 1, záznamy ze schůzí stranické skupiny) – 33 konferencí, 393 přednášek, 43 exkurzí, 6 soutěží, 4 výstavy. Konečně zpráva o činnosti PV VTS ze 17. 9. 1956 na ustavující

Vybudováním společností splnil Přípravný výbor svůj úkol a od začátku roku 1956 byly obnoveny práce na vybudování koordinačního orgánu společností – Rady VTS. Rada měla mít 42 členů, včetně 14–15 členného předsednictva.⁴² Dne 17. září 1956 se tak stalo na ustavujícím shromáždění RVTS za účasti 190 osob, kde byla Rada konstituována jako samostatná právnická osoba. Po 3 zástupcích do ní (kromě jednotlivých společností, které také vysílaly po 3 zástupcích) vyslaly Ústřední rada odborů a slovenský odbor Rady. Patnáctičlenné předsednictvo mělo za úkol vykonávat usnesení 48 členného plenárního sboru Rady.⁴³ Předsedou byl zvolen prof. Brabec,⁴⁴ prorektor ČVUT, místopředsedou akademik Dub,⁴⁵ člen slovenského odboru Rady (celkem byli místopředsedové tři). Členem předsednictva byl i vedoucí tajemník V. Drchal. RVTS měla zastupovat společnosti ve styku s ČSAV, s ministerstvy, úřady, zahraničními institucemi, obstarávat společné akce, společné záležitosti hospodářského rázu, projednávat a schvalovat plány práce společností a schvalovat rozpočet. Funkční období bylo tříleté. Na Slovensku vznikla obdobná Slovenská rada VTS.

Hned po ustavující schůzi byla zahájena 1. plenární schůze, kde byly vytýčeny úkoly pro nejbližší období. Byly to:

1. příprava plánů činnosti na rok 1955,
2. příprava rozpočtu,
3. ustavení oblastních rad,
4. nábor členstva,
5. hospodářské otázky, členské příspěvky,
6. věci zahraničního styku,
7. otázky organizační a činnost odborných skupin,
8. otázky vyplývající z převzetí Domu techniky ROH,⁴⁶
9. příprava výstavby závodních poboček (ZP).

schůzi RVTS uvádí, že v 1. polovině roku 1956 bylo uspořádáno celkem 750 akcí (včetně zasedání a diskusí v odborných skupinách). Těchto akcí se zúčastnilo celkem 30 340 osob.

42 Do předsednictva Rady byli navrženi: prof. Faltus, Haňka, Havelka (za Slovensko), Kožešník, Pavlíček, Reise (za Slovensko), Riedl, Skarpíšek, Vlček, Zahálka. Jednoho člena měla vyslat ÚRO. Podle rukopisné poznámky na zápisu z 1. plenární schůze RVTS měla být Rada vytvořena již v prosinci 1955.

Z konce března 1957 jeho dochován návrh na složení Rady, kde jsou uváděni: prof. Brabec (předseda), Bub, Faltus, Haňka, Havelka, Kožešník, Pavlíček, Reiss, Riedl, Skarpíšek, Vlček, Zahálka, vědecký tajemník a dva členové za ÚRO (NA, ČSVTS, kart. 1, zápis ze schůze stranické skupiny 27. 3. 1957). V roce 1958 se zvýšil počet členů Rady na 52 (10 pracovníků z výroby, 18 z výzkumu, 14 z rezortů, 10 z vysokých škol); NA, ČSVTS, kart. 9, zprávy o činnosti.

43 Slovenská Rada VTS byla ustavena 17. 6. 1957. Předsedou se stal prof. Nebeský; NA, ČSVTS, kart. 8, zápis z porady vedoucích pracovníků 18. 9. 1957.

44 František Brabec (1905–1992), ekonom, profesor ekonomiky a řízení, 1960–1962 rektor ČVUT.

45 Oto Dub (1902–1979), vodohospodář, hydrolog.

46 Byl převzat 1. 10. 1956 s komisemi, knihovnou a ediční činností (převzato bylo 6 pracovníků).

Při RVTS byly zřízeny komise – ediční a zahraniční, které se staly základem pozdějšího aparátu RVTS a později Ústřední rady.

Rada VTS nebyla však řídicím orgánem, ale byla ustavena jako orgán zastupitelský. To s sebou neslo mnohé nedostatky a některé společnosti dále pracovaly dosavadním způsobem.

RVTS postupně s přibýváním společností a jejich regionálních poboček zřídila oblastní sekretariáty v Brně, Ostravě, Plzni a Ústí nad Labem. K 1. lednu 1955 převzala časopis „Za socialistickou vědu a techniku“ jako svůj vlastní orgán a změnila jej na „Novou techniku“, přičemž se zaměřila na širší tematiku, zabývající všechny techniky, a zavedla pravidelné zprávy o životě VTS.

Důležitou funkci počaly VTS plnit získáváním členství v mezinárodních a zahraničních organizacích. Jako první získala členství v mezinárodní asociaci slévárenských společností VTS pro hutnictví a slévárství a již v roce 1956 se zúčastnila 23. Mezinárodního slévárenského kongresu v Düsseldorfu.

Skončením činnosti PV VTS (jeho hospodářská činnost skončila 30. září 1956)⁴⁷ a ustavením Rady v září 1956 skončila první etapa budování ČSVTS, charakterizovaná převážně organizační výstavbou. Do září 1956 existovalo 12 společností s 6 119 členy, které se členily do 45 poboček (z toho 9 v Praze) a 64 odborných skupin.⁴⁸ Oblastní sekretariáty byly zřízeny v Praze, Brně, Ostravě a Plzni.

Vytváření ČSVTS při Československé akademii věd se však ukázalo v dalších dvou letech jako ne zcela vyhovující. Společnosti existovaly jako samostatné právnické osoby, zatímco ČSAV byla v podstatě resortním orgánem pro vědu a zaměřovala svou činnost do základního výzkumu. Naproti tomu měly VTS sdružovat co nejširší technickou veřejnost a co nejrychleji aplikovat výsledky vědy do praxe. Z existence těchto dvou různých organizačních principů pak vyplývaly obtíže i při spolupráci. Kromě toho byla v některých společnostech i nedostatečně prosazována otázka široké členské základny (např. VTS pro vodní hospodářství, VTS pro zdravotní techniku),⁴⁹ neboť získávaly členy jen z řad vysokoškolských pedagogů a pracovníků výzkumných ústavů⁵⁰ a poměrně málo se staraly o zakládání závodních poboček. Počet členů VTS byl vzhledem k počtu techniků zaměstnaných v průmyslu velmi nízký,⁵¹ činnost společností měla převážně jen odborně technický charakter a mezi techniky vznikala dojem, že společnosti jsou výběrové. Tuto skutečnost kri-

47 NA, ČSVTS, kart. 3, stenografický zápis 1. plenární schůze RVTS.

48 NA, ČSVTS, inv. č. 9, kart. 4, zprávy o činnosti, komise pro přípravu materiálu o VTS. Dále projev J. Havlína na stranickém aktivu ČSVTS 6. 12. 1956 (NA, ČSVTS, kart. 1, zápisy ze stranické skupiny).

49 Srv. Informační zprávu o výstavbě a situaci ve VTS z 18. 2. 1957; NA, ČSVTS, kart. 1, zápisy ze stranické skupiny.

50 V roce 1957 sdružovaly VTS 55,2 % absolventů vysokých škol, 43 % nižších a středních technických kádrů. V ústředních výborech bylo 85 % vysokoškoláků; NA, ČSVTS, kart. 4, komise pro organizaci.

51 V roce 1955 bylo zaměstnáno v průmyslu 370 000 techniků, z toho 48 % (177 000) bez jakéhokoliv odborného vzdělání; NA, ČSVTS, kart. 4, komise pro organizaci.

tizoval na schůzi stranické skupiny PV VTS v dubnu 1957 akademik Kožešník,⁵² který poukázal na nutnost likvidace výběrovosti ve společnostech, na nutnost zvýšit počet členů a zahájit výstavbu závodních skupin⁵³ (později nazývány závodní pobočky). Také RVTS se zabývala v témže měsíci otázkou budování závodních skupin. V dalším vývoji značně pomohlo usnesení předsednictva ŮRO z 22. srpna 1957,⁵⁴ kterým se předsednictvo obrátilo na krajské orgány ROH s výzvou, aby popularizovaly význam VTS a pomáhaly při výstavbě závodních skupin.

Tyto otázky (hlavně otázka odloučení od ČSAV) byly projednávány v diskusi k dopisu UV KSČ z 18. října 1957 před XI. sjezdem. Tato diskuse probíhala na podzim 1957 a začátkem roku 1958. Většina společností se vyjádřila pro odloučení od ČSAV a vytvoření jednotné masové organizace napojené na ROH, neboť činnost VTS navazovala v mnohém na činnost odborů (např. při zvyšování produktivity práce). Společnosti tak měly získat co největší podíl na zabezpečení prosazování technického rozvoje, na rozvíjení výrobně-technické propagandy a na sjednocení a organizování práce co největšího počtu techniků.⁵⁵ Podle návrhu zásad nového organizačního řádu ze začátku roku 1958 se měla vytvořit jednotná organizace, společnosti měly být přebudovány na její vnitřní orgány, zcela samostatně po odborné stránce. Dosavadní názvy společností měly pro nové odborné složky být zachovány.⁵⁶ Základním článkem se měly stát závodní pobočky, které měly být zakládány všude tam, kde bylo více než 5 členů ČSVTS.

Otázkou přiřazení ČSVTS k ROH se zabýval i XI. sjezd KSČ v červnu 1958. V důsledku toho rozhodlo Politické byro ÚV KSČ ve 14. schůzi 23. září 1958 schválit návrh na převedení společností k ROH.⁵⁷ Rozhodlo dále, aby do 31. října 1958

52 Jaroslav Kožešník (1907–1985), kybernetik, 1961–1970 místopředseda a 1970–1980 předseda ČSAV, 1969–1981 poslanec Federálního shromáždění.

53 NA, ČSVTS, kart. 1, schůze stranické skupiny 9. 4. 1957. Organizační řád závodních poboček byl schválen předsednictvem RVTS 9. 4. 1957. Přesto se stav závodních skupin zvyšoval jen pomalu. Do konce roku 1957 existovalo 61 závodních skupin, k 30. 6. 1958 vzrostl jejich počet na 95. Teprve od října 1958 začíná jejich počet prudce stoupat – od konce roku 1958 do 15. 3. 1959 bylo založeno nově 470 závodních poboček. Největší růst vůbec nastal po 1. celostátní konferenci v dubnu 1959; srv. NA, ČSVTS, kart. 9, zprávy o činnosti.

54 Odborář 21, 1957, příloha.

55 Některé společnosti navrhovaly pro novou organizaci i nový název, např. VTS pro energetiku navrhovala název „Svaz vědeckých technických společností“, který měl být přiřazen k Národní frontě. Další názvy byly např. „Svaz inženýrů, techniků a novátorů“, „Ústřední svaz techniků“. Vyskytly se i návrhy na sloučení některých společností, NA, ČSVTS, inv. č. 23, 24, kart. 4; inv. č. 39, kart. 9.

56 NA, ČSVTS, inv. č. 23, kart. 4.

57 Tento návrh projednal již 9. 7. 1958 výbor presidia ČSAV a projevil s ním souhlas (NA, ČSVTS, inv. č. 25, kart. 4). Spolupráci VTS a ROH je možno datovat od 31. 1. 1956 (usnesení PV VTS) a hlavně od 17. 9. 1956 (ustavující schůze RVTS), kdy bylo dohodnuto, že ROH vysílá do pléna Rady tři zástupce, jednotlivé společnosti volí do svých ústředních výborů zástupce odborových svazů. Dále bylo dohodnuto, že krajské odborové rady budou vysílat své zástupce do krajských orgánů Rady VTS; NA, ČSVTS, inv. č. 25, kart. 4, přidružení k ROH.

byl vypracován návrh stanov⁵⁸ nové jednotné organizace a aby celková zpráva se závěry a návrhy na začlenění společností do nové organizace byla předložena sekretariátu ÚV KSČ do 31. prosince 1958.

Na základě tohoto usnesení rozhodlo předsednictvo Rady ve svém zasedání 1. října 1958 o politickém a organizačním zajištění přestavby a výstavby ČSVTS a uložilo oblastním radám (krajským přípravným výborům ČSVTS) vypracovat plán přestavby a řídit diskusi k této přestavbě.⁵⁹

Vývoj Československé vědecké společnosti v rámci Revolučního odborového hnutí

V dubnu 1959 (23. – 24. 4.) byla schválením stanov na 1. celostátní konferenci⁶⁰ dokončena přestavba dosavadních jednotlivých vědeckých technických společností na jednotnou a masovou organizaci přidruženou k ROH s novým názvem „Československá vědecko-technická společnost“. Prvním předsedou této nové organizace byl zvolen rektor ČVUT prof. F. Brabec, organizačním tajemníkem J. Suška, vědeckým tajemníkem M. Wimmer.⁶¹ Nejdůležitějším posláním ČSVTS se stalo operativní prosazování hlavních směrů technického rozvoje na základě nejnovějších poznatků naší a zahraniční vědy a techniky. ČSVTS neměla řešit přímo výzkumné úkoly, ale měla rozšiřovat již zpracované nejnovější poznatky vědy a techniky mezi členy a ostatní technické pracovníky a zlepšovatele, spojovat vědu a techniku s praxí, uvádět tyto poznatky do výroby.

Organizační struktura ČSVTS byla budována třístupňově, tj. orgány nebo skupiny ČSVTS byly ustaveny:

- a) na závodech (závodní pobočky),
- b) v krajích (krajské rady),
- c) v ústředí (Ústřední rada).

Koordinaci a řízení veškeré činnosti převzala ústřední rada ČSVTS (ÚR), na Slovensku, v duchu usnesení ÚR, Slovenská rada (SR). V jejich čele stála volená předsednictva, zajišťující plnění usnesení ÚR. Pro řešení odborných otázek byly

58 Návrh stanov byl hotov již před 10. 9. 1958, kdy byl projednán v předsednictvu RVTS. Dne 15. 9. 1958 bylo předloženo ÚRO jeho 3. vypracování. Dne 11. listopadu 1958 byl návrh upravený podle připomínek ÚRO předložen RVTS (č. j. 1072/34/18). Byl vytištěn v 25 000 exemplářích a koncem listopadu předložen všem členům k diskusi. Do 4. 1. 1959 došlo 305 připomínek, z toho 187 bylo doporučeno k realizaci. Stanovy byly pak předloženy 7. 1. a 21. 1. 1959 k projednání v RVTS a 26. 1. předloženy předsednictvu ROH; NA, ČSVTS, inv. č. 27, kart. 5.

59 Výpis z usnesení předsednictva RVTS; NA, ČSVTS, inv. č. 25, kart. 4.

60 Ministerstvem vnitra byly stanovy schváleny pod č. j. NV/2-4340/59 dne 13. 6. 1959. Zároveň byly zrušeny organizační řády 14 dosavadních VTS, ve schvalovacím přípisu MV je používáno formulace: „organizační řád (stanovy)“; NA, ČSVTS, inv. č. 27, kart. 5.

61 Srv. dopis na Ústřední národní výbor hlavního města Prahy č. j. 139/59-org. ze dne 17. 6. 1959; NA, ČSVTS, inv. č. 27, kart. 5.

zřízeny sekce (kryly se s dosavadními společnostmi), v jejichž čele stály volené ústřední výbory. Byly to sekce:

1. hutnictví a slévárenství,
2. vodní hospodářství,
3. hornictví,
4. využití paliv,
5. elektrotechnika,
6. strojnictví,
7. energetika,
8. stavebnictví,
9. zdravotní technika a vzduchotechnika,
10. průmysl silikátů,
11. doprava,
12. průmysl potravinářský,
13. průmysl textilní a kožedělný,
14. chemický průmysl,
15. dřevoprůmysl.

Mimo sekcí byly zřízeny při ÚR komise (s mezisektorovým charakterem) jako poradní orgány. Byly to komise:

1. pro jadernou techniku,
2. automatizace,
3. využití plastických hmot a kaučuk,
4. svařování.⁶²

Vedení komisí jmenovala ÚR. Pro řešení dílčích odborných otázek spadajících do kompetence jednotlivých sekcí zřídily ústřední výbory sekcí podle potřeby odborné skupiny⁶³ jako pracovní a poradní orgány. Odborné skupiny se zřizovaly

62 NA, ČSVTS, inv. č. 39, kart. 9. Komise měl být zřizovány i u sekcí, konkrétně byly navrhovány komise svařování, komise pro čistotu vod a ovzduší (NA, ČSVTS, kart. 6, organizace, materiál pro předsednictvo z 25. 11. 1960). Zůstalo však jen u návrhu, obě komise byly v dalším návrhu převedeny již pod ústřední radu (tamtéž, materiál pro předsednictvo ÚR z 3. 3. 1961).

63 Odborné skupiny existovaly již dříve (jak po linii celostátní, tak krajské). V roce 1956 činil jejich počet 93, v první polovině roku 1958 již 178 (srv. podklady ke zprávě o činnosti vědeckých technických společností v roce 1957, rukou jsou vpisovány údaje k polovině roku 1958; NA, ČSVTS, kart. 9, zprávy o činnosti). V roce 1959 byl vypracován návrh směrnic pro práci odborných skupin (č. j. 195-org/59). Podle nich se odborné skupiny zřizovaly: při ústředních výborech sekcí, při Slovenském výboru sekce, při krajských výborech sekcí, při závodních pobočkách, při komisích (NA, ČSVTS, kart. 6, Organizace). Odborné skupiny byly tvořeny v příliš velkém množství (např. sekce energetiky měla 22 odborných skupin), takže se touto skutečností zabývalo 16. 11. 1962 předsednictvo Ústřední rady, které doporučilo snížit jejich počet. V roce 1963 bylo proto místo 171 odborných skupin ustaveno 159 odborných skupin a mělo dojít k jejich dalšímu slučování; NA, ČSVTS, kart. 6, Organizace.

při ÚV sekci, při Slovenském výboru sekci, krajských výborech sekci, závodních pobočkách a komisích. V krajích byly zřízeny krajské rady (KR)⁶⁴ nazývané před rokem 1959 oblastními radami. Byly to orgány volené, odpovídající za práci všech organizací ČSVTS v kraji, jejichž činnost řídily a koordinovaly. Podobně jako v ústředí byly zřízeny při krajských radách krajské sekce s volenými výbory a předsednictvy.⁶⁵

Odborné skupiny zřizovaly krajské sekce podle podmínek a potřeby, nezávisle na tom, zda byla při ÚV sekce odborná skupina již ustavena. Podobně byly zřizovány i krajské komise. Závodní pobočky neustavovaly sekce, ale jen odborné skupiny. Podle podmínek a potřeby byly zřizovány uvnitř odborných skupin i pracovní skupiny.

Základní organizační článek tvořila závodní pobočka, která se měla zakládat v podnicích, závodech, výzkumných ústavech, projektových organizacích, na vysokých a odborných školách a v jiných institucích, kde bylo více než 10 členů. Kde bylo členů méně, měla být ustavena skupina v čele s důvěrníkem.

V květnu 1960 byla provedena územní reorganizace a značně snížen počet krajů. To se odrazilo i ve struktuře ČSVTS. V květnu (od 1. do 15. 5.) byly provedeny schůzovací schůze dosavadních krajských rad a krajských výborů sekci. Schůze zabezpečovaly přípravné komise. Z dosavadních 180 krajských výborů sekci bylo vytvořeno v krajích 146 nových krajských výborů sekci.⁶⁶ Okresní orgány nebylo zatím doporučeno budovat,⁶⁷ teprve později (roku 1962) rozhodla ÚR ustavovat okresní rady.

Rok 1960 znamená také zásadní obrat v činnosti ČSVTS. Doposud byly převládající formou přednášky a konference, nyní se pozornost obrátila na pomoc závodům při plnění úkolů. Podstatně se také zlepšila činnost závodních poboček (k 31. prosinci 1960 jich bylo ustaveno celkem 2 100).⁶⁸

V důsledku zavedení nové územní organizace a vzhledem k dalším potřebám rozvoje ČSVTS rozhodlo předsednictvo ÚR, aby byl vypracován návrh změn a do-

64 Byly to: Krajská rada Praha (mimo ní i Městská rada), České Budějovice, Plzeň, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Brno, Ostrava a na Slovensku Bratislava, Banská Bystrica, Košice.

65 Podle údajů ze začátku roku 1959 mělo být vytvořeno téměř 170 krajských sekci (NA, ČSVTS, kart. 16, referát pro poradu předsedů a vědeckých tajemníků z 29. 1.). K 31. 12. 1959 existovalo již 206 krajských sekci (NA, ČSVTS, kart. 9, zpráva o činnosti). Jejich počet pak zřejmě klesl, protože v 1. polovině roku 1960 je udáván počet krajských sekci (v souvislosti s připravovanou územní reorganizací) na 180 (NA, ČSVTS, kart. 6, Organizace).

66 NA, ČSVTS, kart. 6, nedatovaná zpráva o provedení nové územní organizace ČSVTS.

67 Přesto však se v roce 1961 rozhodlo předsednictvo Krajské rady Severomoravského kraje zakládat okresní pracovní skupiny a 31. 8. 1962 rozhodla Ústřední rada ustavovat okresní rady (12–15 členů). V roce 1963 existovalo v Severomoravském kraji 10 okresních rad; NA, ČSVTS, inv. č. 29, kart. 6, materiál pro předsednictvo ÚR.

68 K 31. 12. 1960 bylo ustaveno celkem 2 100 závodních poboček (vzniklo 554 nových) s celkem 88 100 členy; NA, ČSVTS, kart. 9, zpráva o činnosti za rok 1960.

plňků stanov.⁶⁹ Byla ustavena komise pro zpracování změn a doplňků ve stanovách,⁷⁰ která mimo jiné podala doporučení svolávat mezi sjezdy celostátní konference. V prosinci 1960 byl návrh stanov projednán v předsednictvu ÚR a rozhodnuto, aby byl zaslán k připomínkám krajským radám, Slovenské radě, ústředním výborům sekcí, členům Ústřední rady a některým závodním pobočkám. Z došlých připomínek byla téměř polovina realizována. Předsednictvo ÚR pak rozhodlo, aby návrh změn a doplňků stanov byl předložen I. celostátnímu sjezdu ČSVTS. Sjezd (konaný od 12. června do 14. června 1961) schválil toto nové znění, které pak bylo schváleno i ministerstvem vnitra jako organizační řád ČSVTS.⁷¹

I. sjezd ČSVTS dokončil organizační výstavbu společnosti a zároveň dovršil kvalitativní změnu v činnosti obrácením pozornosti na plnění úkolů národního hospodářství. Společnost působila jako jednotná celostátní organizace, soustředila svou pozornost na přímou pomoc výrobě a rozšířením členské základny přenesla hlavní váhu činnosti do závodních poboček. Usnesení sjezdu nařizovalo všem orgánům a organizacím ČSVTS zvýšit podíl pracujících zaměřením se na cílevědomé plánování vynálezecké a zlepšovatelské činnosti, podílet se na zvyšování odborné kvalifikace pracujících, rozvíjet v masovém měřítku výrobně-technickou a ekonomickou propagandu, rozšířit mezinárodní vědeckotechnickou spolupráci a zlepšit organizační práci hlavně při budování závodních poboček.

Další změny byly provedeny ve stanovách v polovině šedesátých let v souvislosti se změnami v řízení hospodářství. Návrh změn byl zpracován v zasedáních Komise pro stanovy v červnu, červenci a začátkem září 1965. Návrh Komise uvažoval o vytvoření sekretariátu ÚR a přejmenování závodních poboček na základní organizace ČSVTS. Dne 28. září 1965 byl předložen návrh předsednictvu ÚR a po projednání dán do připomínkového řízení, probíhajícího od 1. listopadu do 15. prosince 1965 na všech úrovních ČSVTS. V lednu 1966 byly připomínky zpracovány a 5. března stanovy schváleny II. sjezdem ČSVTS. Dne 14. června 1966 schválilo pak stanovy ministerstvo vnitra jako nový organizační řád ČSVTS.⁷²

II. sjezd ČSVTS konaný od 3. do 5. března 1966 konstatoval, že v období od I. sjezdu v roce 1961 se ČSVTS upevnila jako jednotná zájmová dobrovolná organizace a prohloubilo se sepětí odborné činnosti s hlavními směry technického rozvoje národního hospodářství. Úkoly stanovené I. sjezdem byly úspěšně splněny. Jako hlavní podklad pro odbornou činnost ČSVTS pro další období byly v souvislosti se změnami v řízení národního hospodářství a přechodem z extenzivního na

69 Srv. usnesení předsednictva Ústřední rady z 25. 11. 1960. Na této schůzi byl již předložen návrh stanov vypracovaný organizačním oddělením; NA, ČSVTS, inv. č. 27, kart. 5, stanovy.

70 První schůze se konala 9. 12. 1960; tamtéž.

71 Ministerstvo vnitra schválilo organizační řád na žádost ČSVTS z 23. 6. 1961, č. j. 75-org/61 dne 29. 6. 1960 pod č. j. NV/2-5330/61; tamtéž.

72 Ministerstvo vnitra schválilo organizační řád na žádost ČSVTS z 23. 6. 1961, č. j. 75-org/61 dne 29. 6. 1960 pod č. j. NV/2-5330/61; tamtéž.

intenzivní způsob hospodaření stanoveny úkoly pětiletého plánu na léta 1966–1970 a dlouhodobé technicko-ekonomické koncepce, které byly zaměřeny na urychlení strukturálních změn v národním hospodářství, intenzifikaci zemědělské výroby, rozvoj chemického průmyslu, elektroniky a elektrotechniky, automatizaci výroby, tj. na přetvoření vědy v nejdůležitější výrobní sílu. Zvláště byla zdůrazněna nutnost spolupracovat při řešení otázek dalšího rozvoje zemědělství.

V obsáhlém sjezdovém usnesení byly schváleny hlavní úkoly pro činnost orgánů a organizací ČSVTS, jako např. zaměření činnosti v souladu s potřebami rozvoje společnosti, urychlení technického pokroku a vědeckotechnického rozvoje národního hospodářství, podpora vynálezcko-zlepšovateľského hnutí, praktické ověření zásad nové soustavy řízení národního hospodářství, zvyšování kvalifikace pracujících, rozvoj zahraničních styků. Rozvoji odborné činnosti měla odpovídat i struktura, metody a formy práce, tj. zvýšení významu odborných sekcí, zlepšení spolupráce mezi odbornými orgány, vytváření komisí pro řešení komplexních problémů atd.

Již v tomto období se však začíná objevovat diskuse o další podobě společnosti. I když II. sjezd probíhal podle platných stanov, přesto došlo ke změně charakteru ČSVTS v tom, že ze stanov byl vypuštěn charakter vědeckotechnické společnosti jako společenské organizace. Na vývoj ČSVTS po II. sjezdu měl vliv také tehdejší mnohdy administrativní přístup k řízení její práce a podceňování odborných zájmů organizace a členů. Přidružení ČSVTS k ROH mělo kladný ohlas v tom, že odbory pomohly organizačně vybudovat ČSVTS jako masovou jednotnou organizaci, vytvářely podmínky pro spolupráci a činnost na závodech a poskytovaly materiální pomoc, takže ČSVTS měla tak v ROH základnu a významnou oporu pro svoji vyvíjející se činnost.

Organizační struktura ČSVTS zůstala v podstatě nezměněna od počátku šedesátých let až do let 1968–1969, kdy došlo k jejímu ustavení jako samostatné organizace Národní fronty a organizačním změnám souvisejícím s federativním uspořádáním státu.

O organizačních změnách v celkové struktuře ČSVTS se začalo uvažovat od roku 1967. Jednalo se o dvou alternativách, a to: buď zůstane organizační struktura stejná (bez právní subjektivity sekcí), nebo bude provedena decentralizace a ústřední výbory sekcí budou mít svůj statut.⁷³ Byla přijata druhá alternativa a plénum ÚR ČSVTS schválilo v dubnu 1968 udělení právní subjektivity ústředním výborům sekcí, název „sekce“ se změnil na „společnost“. Tyto společnosti (svazy) měly být samostatné v rámci národních federací.

Počátkem roku 1968 zpracovaly komise ustavené předsednictvem ÚR ČSVTS analýzy předlednového období. Na základě dubnového pléna ÚR ČSVTS požádala ČSVTS o členství v rámci Národní fronty jako samostatná společenská organizace, které jí bylo poskytnuto v červnu 1968.

73 NA, ČSVTS, inv. č. 28, kart. 5.

Československá vědeckotechnická společnost jako organizace Národní fronty

Od plenárního zasedání ústřední rady v srpnu 1968 bylo započato s výstavbou samostatných společností (hospodářsky samostatných, s právní subjektivitou a vlastními stanovami) z dosavadních sekcí, sdružených v Českém svazu vědeckotechnických společností. Mimo to vznikaly společnosti nové, např. ČSVTS pro svařování, Slévárenská společnost, Český plynárenský svaz atd., takže do března 1969 existovalo již 27 samostatných společností a 10 odborných komisí. Ze zástupců jednotlivých společností byla ustavena rada jako nejvyšší výkonný orgán Českého svazu vědeckotechnických společností.

V tomto období se prosazovaly snahy o uplatnění široké organizační a hospodářské samostatnosti jednotlivých společností a přetvoření ČSVTS na federaci odborných společností, které by se podle vlastního uvážení sdružovaly v ČSVTS. Uvažovalo se i o změně názvu ČSVTS, např. na „Federace vědeckotechnických společností v ČSSR“ nebo na „Svaz československých vědeckotechnických společností“.⁷⁴ Hlavní tendence spočívaly především ve snaze omezit pravomoci centrálních řídicích orgánů a federálního orgánu ČSVTS na bezvýznamnou složku. Současně byly omezovány i pravomoci krajských orgánů.

Akční program ČSVTS z roku 1969 uvádí mezi úkoly i přípravu osamostatnění dosavadních společností na samostatné odvětvové společnosti a svaz, které mají mít právní subjektivitu, dále přípravu odborné a národní federace samostatných společností, komisí atd. vytvořením českého, slovenského a československého orgánu – federace vědeckotechnických společností ČSSR.⁷⁵ K přípravě na zavedení nové organizace byla ustavena dne 13. 3. 1969 Česká rada VTS, federální orgán byl ustaven 9. – 10. 4. 1969 na III. sjezdu ČSVTS. Název „společnost“ namísto sekce byl zaveden,⁷⁶

Z krajských rad byly vytvářeny krajské koordinační výbory, kam jednotlivé společnosti mohly podle vlastního uvážení delegovat zástupce. Tyto krajské orgány neměly prakticky vůči krajským výborům společností žádnou pravomoc a byly zbaveny i vlivu na řízení závodních poboček. Výsledkem tohoto procesu organizační výstavbu ČSVTS bylo pak i tříštění dosavadních sekcí a komisí do neúměrně vysokého počtu společností.

74 Dne 10. 8. 1968 rozeslala Ústřední rada materiály k výročním členským schůzím, kde se odmítají názvy „Federace vědeckotechnických společností v ČSSR“ nebo „Svaz československých vědeckotechnických společností“ a doporučuje se ponechat dosavadní název jako žitý. Dne 14. 11. 1968 byl připraven pracovní návrh: Tese stanov ČSVTS (Československé vědeckotechnické společnosti – Národní a odborné federace). Tento název doporučila i Prozatímní Česká rada ČSVTS; NA, ČSVTS, inv. č. 27, kart. 5, stanovy.

75 Akční program ŮR ČSVTS, body IV/1, IV/2; NA, ČSVTS, inv. č. 39, kart. 9, zpráva o činnosti za rok 1969. Uvádí se zde, že bylo vytvořeno 24 samostatných společností.

76 Podle údajů z dosud nezpracované registratury ČSVTS po roce 1968 měla ČSVTS v roce 1973 23 společností, 5 komitétů, 10 komisí a přes 200 000 členů ve 3 000 závodních pobočkách.

Tyto snahy ohrožující jednotu ČSVTS však nebyly přijaty, takže jednota ČSVTS byla zachována, i když došlo ke kompromisům, které se projeví v návrhu stanov přijatém na prosincovém plénu ÚR ČSVTS. Ze stanov byla vypuštěna zásada centralismu a pravomoc Ústřední rady a České rady, které se staly orgány delegovanými a nebyly voleny na sjezdu, byla omezena.

V červnu 1968 bylo rozhodnuto na plenární schůzi ÚR ČSVTS o ustavení přípravného výboru České vědeckotechnické společnosti ve formě tzv. prozatímní České rady vědeckotechnické společnosti, složené z členů Ústřední rady žijících na území Čech a Moravy. Prozatímní Česká rada vzniklá jako součást připravované federalizace ČSVTS měla splnit dva úkoly: starat se o organizace ČSVTS v Čechách a na Moravě a připravit sjezd ČVTS a předložit mu nové stanov.

Dne 13. března 1969 se konal ustavující sjezd Českého svazu vědeckotechnických společností,⁷⁷ který schválil stanov Svazu a zvolil delegáty na III. sjezd ČSVTS. V programovém prohlášení vyhlásil podporu rozvoji činnosti samostatných společností a svazů a zřizování průřezových komisí. Pobočkám a odborným skupinám měl být ponechán co nejširší prostor činnosti.

O měsíc později (9. – 10. dubna 1969) jednal III. sjezd ČSVTS, na kterém byla ustavena ústřední rada a schváleny stanov. Spolu s již dříve ustavenou Slovenskou vědeckotechnickou společností se tak ČSVTS stala federativní společenskou organizací. První opatření k upevnění jednoty přijala Česká vědeckotechnická společnost na plenární schůzi Rady ČVTS v červnu 1969. Další plenární schůze Rady v říjnu a prosinci 1969 projednaly zásadní usnesení v organizačních otázkách a úpravu stanov. Některá usnesení předsednictva ÚR ČSVTS z roku 1968 byla zrušena plenárním zasedáním Ústřední rady ČSVTS v prosinci 1969. Tato usnesení dala výrazný impuls ke konsolidaci poměrů ve společnostech ve všech směrech. Bezprostřední význam této konsolidace ČSVTS měla jednání Byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích v listopadu 1970, sekretariátu ÚV KSS v březnu 1971 a sekretariátu ÚV KSČ v březnu 1971, která projednala zprávy předložené orgány ČSVTS. V usnesení sekretariátu ÚV KSČ z 8. března 1971 bylo uloženo provést některá integrační opatření a připravit ve spolupráci s ÚV Národní fronty, ČSAV a Čs. akademií zemědělských věd návrh na postupné převzetí dobrovolných organizací, které vyvíjejí obdobnou nebo duplicitní činnost jako vědeckotechnická společnost, do ČSVTS.

V roce 1971 došlo ke zrušení tzv. Čs. marketingové společnosti (vznikla a působila v letech 1968–1969) a v roce 1972 jejího hospodářského zařízení Institutu marketingových služeb.

Pod přímé řízení Rady ČVTS bylo rovněž převzato od původního zřizovatele (Český svaz vynálezců a zlepšovatelů, který se vytvořil v ČVTS) hospodářské za-

⁷⁷ V zahájení je tento sjezd nazýván sjezdem České vědeckotechnické společnosti. Stanovy českého svazu vědeckotechnických společností byly schváleny ministerstvem vnitra ČSR 31. října 1969.

řízení tzv. Interkompas a s řadou změn v tomto zařízení změněn i název na ČVTS – Institut pro rozvoj a realizaci vynálezectví a zlepšovatelství. Tento institut byl pak zrušen v letech 1976–1977 a ty činnosti, které patřily do působnosti ČSVTS, byly začleněny do náplně domů techniky ČSVTS.

V roce 1971 převzala Rada ČVTS od původního zřizovatele (ústřední výbor ČVTS pro zemědělství) do svého přímého řízení Agroplán – Institut pro racionalizaci zemědělské výroby a včlenila do něj účelové zařízení Potravinářské poradenské centrum a vytvořilo své hospodářské zařízení Agroplán – Institut pro racionalizaci zemědělské a potravinářské výroby.

ČSVTS převzala na základě usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 265 z 19. 9. 1974 činnost Československého komitétu pro vědecké řízení (ČSKVŘ). Tento komitét vznikl na základě usnesení vlády ČSSR z 3. 6. 1964 jako organizace ČSVTS. V roce 1969 se vyčlenil z ČSVTS a byl přijat za členskou organizaci Národní fronty. Členem Národní fronty přestal být v roce 1973, kdy byl rozpočtově napojen na Federální ministerstvo pro technický a investiční rozvoj. Později byl převeden do působnosti plánovacích komisí (Státní plánovací komise, Česká plánovací komise, Slovenská plánovací komise) a na základě jednání mezi orgány ČSVTS a ČSKVK rozhodnutím předsednictva ČSKVŘ z 18. 3. 1974, které dospělo k závěru o převedení činnosti do ČSVTS, a výše zrušeného usnesení předsednictva vlády ČSSR pak byla v r. 1974 ukončena činnost orgánů ČSKVŘ. Pracovníci, majetek, činnost a závazky převedeny do ČSVTS jako právního nástupce. Bylo zrušeno hospodářské zařízení Institut ČSKVŘ (účelové zařízení Českého komitétu pro vědecké řízení, které předtím působilo jako tzv. Institut poradenství). Většina členů ČSKVŘ se stala členy ČSVTS a v ČSVTS byl vytvořen Čs. výbor ČSVTS pro vědecké řízení, na úrovni republikové komitéty ČVTS a SVTS pro vědecké řízení s republikovými a krajskými orgány.

V roce 1975 byla do ČSVTS převedena činnost Československé, České a Slovenské zemědělské společnosti. Až do roku 1968 existovaly samostatné Okresní zemědělsko-lesnické společnosti (OZLS), řízené Ústavem pro vědeckou soustavu hospodaření. V roce 1968 z popudu ministra zemědělství ČSSR byly schváleny ministerstvem vnitra stanovy pro Československou zemědělskou společnost. Lesnická část tehdejších OZLS se osamostatnila v Jednotu čs. lesnictva; tato byla později zrušena ministrem lesního a vodního hospodářství a dobrovolný aktiv, členstvo a činnost převedena do lesnické společnosti ČVTS a SVTS. Zemědělská část OZLS působila se svými orgány jako Československá a Česká zemědělská společnost a Slovenská poľnohospodárska spoločnosť. V roce 1971 rozhodnutím ministra poľnohospodárstva a výživy byla činnost Slovenské poľnohospodárskej spoločnosti převedena do působnosti Ústavu pro vědeckou soustavu hospodaření. Členové, aktiv a činnost přešli do SVTS, v ČSR činnost pokračovala až do roku 1975, kdy dohodou mezi orgány České zemědělské společnosti a Rady z 1. 4. 1975 byla činnost, členská základna a majetek převedeny do 30. 6. 1975 do ČVTS. Tím se rozšířila činnost zemědělské společnosti v ČSVTS.

Po IV. sjezdu ČSVTS byla do ČSVTS převedena i činnost Českého svazu stavebních inženýrů (vznikl v roce 1968 jako stavovská organizace stavebních inženýrů v ČSR) a bylo zrušeno jeho hospodářské zařízení.

V plenárním zasedání Rady ČVTS v březnu 1971 byla provedena změna názvu z „Český svaz vědeckotechnických společností“ na „Česká vědeckotechnická společnost“, tuto změnu stanov schválilo ministerstvo vnitra ČSR v červenci 1971.

Značný význam pro další vývoj mělo i usnesení vlády ČSR č. 90 z 28. dubna 1971 zabývající se vztahem státních a hospodářských orgánů k ČVTS, které uložilo ústředním orgánům spolupracovat s ČVTS a vytvářet podmínky pro tuto spolupráci. Obdobné usnesení (č. 25/1972) přijalo předsednictvo vlády SSR vůči SVTS. Ještě do konce r. 1972 byl připraven návrh usnesení vlády SSR o poslání ČSVTS a jejím vztahu ke státním a hospodářským orgánům, vydané na jaře příštího roku (č. 21/1973).

Přípravě IV. sjezdu ČSVTS předcházely od začátku r. 1972 výroční členské schůze, konference a sjezdy společností v krajích, které komplexně zhodnotily činnost a dosavadní výsledky a zabývaly se zejména uplatňováním usnesení vlád ČSR a SSR, metodami spolupráce s orgány ROH a SSM a organizacemi Národní fronty, rozšiřováním členské základny, rozvojem tvůrčí práce a výměnou zkušeností.

V tomto období se značně rozšířila členská základna. V roce 1971 měla ČVTS 157 000 členů sdružených v 35 odborných společnostech, komitétách a komisích a jejich 367 odborných skupinách, 8 krajských radách a více než 250 krajských výborech odborných organizací. Závodních poboček bylo 2 700. V polovině r. 1972 již měla ČVTS 172 000 členů a 2 908 závodních poboček, SVTS téměř 50 000 členů v 1 021 závodních pobočkách, celá ČSVTS pak 221 935 členů v 3 929 závodních pobočkách.

Na II. sjezdu ČVTS konaném ve dnech 5. – 6. října 1972 a II. sjezdu SVTS 3. – 4. října 1972 byl dovršen konsolidační proces, upevněna politická jednota vědeckotechnických společností a zaměřeno úsilí na realizaci závěrů XIV. sjezdu KSČ.

Celé období završil IV. sjezd ČSVTS konaný ve dnech 8. – 9. listopadu 1972.⁷⁸ Na něm byly vytyčeny hlavní směry činnosti na období do V. sjezdu ČSVTS, hlavně uplatňování politiky KSČ, usměrňování úsilí na hlavní úkoly rozvoje a řízení národního hospodářství rozvoj mezinárodní spolupráce, rozvinutí vztahů a spolupráce se státními a hospodářskými orgány, společenskými organizacemi Národní fronty, zvláště s ROH a SSM a zvýšení akceschopnosti celé organizace. V svolání IV. sjezdu ke všem vědeckým, inženýrskotechnickým pracovníkům, dělníkům, zlepšovatelům, vynálezčům a novátorům ČSSR byla obsažena výzva, aby přispěli co nejvíce k rozvoji národního hospodářství a realizaci závěrů XIV. sjezdu KSČ.

⁷⁸ Charakteristika tohoto období je obsažena ve výňatku ze Zprávy R ČSVTS o činnosti a dalších úkolech ČSVTS v rozvoji čs. národního hospodářství přednesené na IV. sjezdu ČSVTS dne 8. 11. 1972 předsedou ÚR ČSVTS Bohumilem Kvasilem, viz Příspěvky k historii ČSVTS I. Praha 1982, s. 183–200.

Vnitřní organizace ústředí Československé vědeckotechnické společnosti

V roce 1954 převzal PV VTS čtyři zaměstnance likvidovaného Ústředí vědeckých pracovníků. V roce 1955 měly již vědecké společnosti k dispozici sekretariát v Praze s patnácti zaměstnanci, dále sekretariáty v Brně a Ostravě (po dvou zaměstnancích), slovenský sekretariát měl tři zaměstnance.⁷⁹ Po ustavení Rady VTS byly položeny základy k budoucí organizaci ústředí ČSVTS. Začátkem roku 1957 byl vytvořen sekretariát RVTS se třemi pracovníky, dále vytvořena funkce edičního referenta a přijat referent pro styk se zahraničím. Hospodářsko-administrativní skupiny zřejmě existoval již dříve.⁸⁰

Začátkem roku 1958⁸¹ byla již vnitřní organizace RVTS v podstatě hotova a nadále byly již jednotlivé útvary pouze přemísťovány a spojovány. Jen ojediněle vznikaly nové útvary. Kromě sekretariátů jednotlivých ústředních výborů společností a oblastních sekretariátů existoval hospodářsko-administrativní odbor a funkční a pomocné složky:

- zahraniční oddělení,
- tiskový referent,
- ediční středisko,
- knihovna,
- organizační referent,
- kádrová a členská evidence,
- sekretariát (ústředí).

Celkem bylo v ústředí ČSVTS zaměstnáno 76 pracovníků, z toho ve vedení 17, pro oblastní sekretariáty 21, pro sekretariáty jednotlivých ústředních výborů 24 a v hospodářsko-administrativním odboru 14.

Na počátku roku 1958 byl také připraven návrh nové organizace počítající s rozdělením na skupiny (zřejmě v souvislosti s podobnou organizací centrální správy, kde se toto členění v této době objevuje). Kromě vedení (sekretariát, kádrové oddělení, zahraniční oddělení, tiskové a propagační oddělení) měly být vytvořeny skupiny:

1. technického rozvoje (referent pro vynálezy, zlepšovací návrhy a normalizaci, referent pro komise Rady, sekretariáty jednotlivých společností),
2. organizační (vedení, organizační a metodický referent, referent pro závodní skupiny, oddělení členské evidence, oblastní sekretariáty),
3. pro technické informace (referent pro využívání informací, knihovna a čítárna),
4. hospodářsko-administrativní (účetárna s plánovací, finanční a zásobovací agendou, expedice, rozmnožovna, kancelářská a domovní správa).

79 NA, ČSVTS, inv. č. 39, kart. 9, zpráva o činnosti za rok 1955.

80 NA, ČSVTS, inv. č. 51, kart. 16, zápis z porady vedoucích pracovníků ČSVTS ze 7. 1. 1957.

81 NA, ČSVTS, inv. č. 23, kart. 4, komise pro organizaci, organizace sekretariátu k 9. 3. 1958.

Počet zaměstnanců se měl zvýšit na 122.⁸² Tato organizace však zřejmě nevstoupila v platnost, neboť v prosinci 1958 existovaly následující útvary:⁸³

- I. vedení, funkční a pomocné složky (zahraniční oddělení, tiskový referent, ediční referent, knihovnik, organizační referent, kádrová a členská evidence),
- II. sekretariáty jednotlivých ústředních výborů společností,
- III. oblastní sekretariáty,
- IV. hospodářsko-administrativní skupina.

Na Slovensku se stav pracovníků nezměnil (zůstali 3).

Všichni pracovníci byli zaměstnanci RVTS, nikoli jednotlivých společností. Celý aparát byl řízen prostřednictvím vedoucího tajemníka, který svolával podle potřeby porady vedoucích pracovníků, tajemníky a oblastní tajemníky.

V souvislosti s připravovanou celkovou reorganizací ČSVTS byla navržena ještě na konci roku 1958 nová organizace ústředí:

1. vedení,
2. organizační oddělení (včetně členské a kádrové agendy),
3. oddělení technických informací a propagace,
4. mezinárodní oddělení,
5. hospodářsko-finanční oddělení,
6. skupina sekcí, komisí a technické rady,
7. krajské sekretariáty,
8. aparát na Slovensku.

Nově se vytvořilo oddělení technických informací a propagace (sem byl včleněn tiskový referent, ediční referent a knihovnik), k organizačnímu oddělení byl přiřčena členská evidence, k hospodářsko-finančnímu oddělení rozmnožovna. Při aparátu sekcí byl vytvořen sekretariát ústředních komisí (jaderná technika, automatizace, plastické hmoty, do budoucna měla být do komisí převedena i sekce svařování). Nový návrh počítal celkem se 130 pracovníky.⁸⁴

Po zřízení Ústřední rady v roce 1959 byla zřízena tato oddělení:

1. vedení,
2. organizační oddělení,
3. oddělení technického rozvoje a propagace,
4. mezinárodní oddělení,⁸⁵

⁸² Tamtéž.

⁸³ NA, ČSVTS, inv. č. 29, kart. 6. K 1. 12. 1958 byl stav 95 zaměstnanců (vedení 2, organizační oddělení 7, technické informace 5, mezinárodní oddělení 3, hospodářské a finanční oddělení 26, sekce, komise, technická rada 22, aparát krajských výborů 27, aparát na Slovensku 3).

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Někdy se uvádí i termín „mezinárodní odbor“.

5. hospodářsko-finanční oddělení,
6. vnitřní správa.⁸⁶

Na začátku roku 1960 (kdy byla provedena systemizace funkcí) existovala v podstatě nezměněná organizace:

- I. Ústřední rada ČSVTS
 1. sekretariát
 2. organizační oddělení
 3. propagační oddělení
 4. zahraniční odbor
 5. hospodářsko-finanční oddělení
vnitřní správa
 6. píárna
- II. Ústřední výbory sekcí a komise
- III. Středisko publikací a rozmnožovna
- IV. Slovenská rada
- V. Kraje

Rozložení pracovníků (celkem 130) na jednotlivé útvary bylo následující: v ústředí (včetně 18 pracovníků sekcí) – 63, Slovenská rada – 8, kraje – 50, středisko publikací a rozmnožovna – 9.⁸⁷

Vzhledem k zavedení nové územní organizace v roce 1960 byly navrženy přesuny mezi jednotlivými útvary (co do počtu zaměstnanců): ústředí – 39, ústřední výbory sekcí – 21, Slovenská rada – 5, kraje (oblasti) – 57, středisko publikací a rozmnoženin – 8. Celkový stav zůstal nezměněn.⁸⁸

Další organizace je doložena až k polovině roku 1961 (k 30. 6.), kdy existovalo toto schéma:

- sekretariát
- I. organizační oddělení
 - II. oddělení vědecko-technické činnosti
 - III. mezinárodní oddělení
 - IV. hospodářsko-finanční oddělení
 - V. Domy techniky.⁸⁹

Mimo oddělení stál ještě tzv. technický sekretariát (prováděl styk sekcí s ostatními odděleními a soustřeďoval všechny doklady schválené tajemníkem a funkcioná-

86 NA, ČSVTS, inv. č. 29, kart. 6, popisy a náplň práce, elaborát „Organizace práce ČSVTS“, nedatováno.

87 Tamtéž, materiál pro předsednictvo ÚR z 8. 1. 1960.

88 Tamtéž.

89 Tamtéž. Sekretariát ÚR nebyl číslován.

řem sekce, předával příslušným oddělením faktury, cestovní účty, výpočty honorářů atd., dále prováděl pro sekce a komise všechny korespondenční práce, zajišťoval přípravu schůzí předsednictev, plenárek a odborných konferencí.

Tato organizace (včetně číslování oddělení) přetrvala, pouze s některými změnami, až do roku 1968.⁹⁰ V roce 1962 byly provedeny dílčí úpravy – bylo zrušeno oddělení propagace (dříve zřejmě začleněno v organizačním oddělení)⁹¹ a nově organizováno oddělení vědecko-technické činnosti. Dílčí úpravy byly dále provedeny zrušením technické knihovny, expedice, kádrového úseku a snížením stavu administrativních sil v sekcích. V sekcích s pěti administrativními silami měly být vytvořeny technické sekretariáty, dále zřízena podatelna a do sekretariátu přenesena kádrová evidence a tajná pošta.⁹²

V roce 1966 zahájilo činnost oddělení vědecko-technické propagace,⁹³ což je poslední úprava vnitřní organizace, kterou lze z dochovaného materiálu vysledovat.

90 Srv. např. Pracovní a organizační řád aparátu ÚR ČSVTS, nedat., zřejmě z roku 1964 (NA, ČSVTS, inv. č. 48, kart. 14), dále údaje pro dokumentační přehled ČTK z 8. 6. 1964 (zde uváděna oddělení organizační, mezinárodní, hospodářsko-finanční, vědecko-technické činnosti, Domů techniky). Jako vědecký tajemník je uveden M. Wimmer, jako organizační tajemník J. Suska.

91 Blíže nedatované organizační schéma z roku 1962 (NA, ČSVTS, inv. č. 29, kart. 6).

92 NA, ČSVTS, inv. č. 29, kart. 6, zpráva pro ÚRO, č. j. Sekr.427/62-Vol/po z 27. 8. 1962.

93 NA, ČSVTS, inv. č. 54, kart. 17, korespondence ústředního tajemníka ÚR ing. Štěpána.

Die Entwicklung der tschechoslowakischen wissenschaftlichen und technologischen Gesellschaft bis 1968

Die Studie beschäftigt sich der organisatorischen Entwicklung der tschechoslowakischen wissenschaftlich-technischen Gesellschaft seit ihrer Gründung in den frühen 1950er Jahren innerhalb der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, seit 1959 im Rahmen der Revolutionären Gewerkschaftsbewegung und ihrer Eingliederung als freiwillige Organisation an der Nationalen Front 1968. Vor allem orientiert sich der Verfasser an die Verwaltungsgeschichte der Organisation, ihre interne Struktur und Besetzung ihrer wichtigsten Organe.

The development of the Czechoslovak scientific and technological society until 1968

The study is devoted to the organizational development of the Czechoslovak scientific and technological society since its establishment in the early 1950s within the Czechoslovak Academy of Sciences, since 1959 within the framework of the Revolutionary Trade Movement, and its incorporation as a voluntary organization to the National Front in 1968. Attention is devoted mainly to the administrative history of the organization, its internal structure and the staffing of its top organs.